

Kars İlindeki Süt Sektörünün Mevcut Durumuna İlişkin Veteriner Hekim ve Ziraat Mühendislerinin Görüşleri*

Pınar DEMİR¹ Sadi ARAL²

¹ Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Hayvancılık İşletme Ekonomisi AD, Kars, Türkiye

² Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği AD, Ankara, Türkiye

Geliş tarihi: 01.11.2010

Kabul Tarihi: 16.12.2010

ÖZET

Kars Tarım İl Müdürlüğü'nde çalışan veteriner hekim ve ziraat mühendisleri ile bölgedeki süt sektörünün yaşadığı sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşleri ortaya koymak amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Katılımcılara göre bölgedeki süt üreticilerinin en önemli sorunlarının başında süt fiyatlarının düşük olması, bakım-besleme olanaklarının yetersiz olması, düşük verimli hayvan popülasyonunun yoğunluğu ve üreticilerin örgütsüzlüğü gelmektedir. Katılımcılara göre süt sanayisinin başlıca sorunları ise %23.6 oranında kaliteli ve hijyenik üretimin yapılmaması, %21.4 oranında mevsimsel süt üretimi ve %18.0 oranında pazar sıkıntısıdır. Katılımcıların %81.2'si bölgede oluşan süt fiyatlarının çok düşük olduğunu, %46.9'u ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi durumunda, bölgedeki süt sanayisinin bundan olumlu etkileneceğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler

Süt sanayi, Süt üreticileri, Veteriner hekim, Ziraat mühendisi, Kars

Opinions of Veterinarians and Agricultural Engineers on the Current Status of Dairy Sector in the Kars Province

SUMMARY

In order to determine the main problems of dairy industry in Kars province and expose the solution proposals to these problems, the survey on the current status of dairy industry in the Kars province was conducted among Provincial Directorate of veterinarians and agricultural engineers working in Kars. According to survey participants, the most important problems of milk producers in the region are; low milk prices, inadequate maintenance and supply facilities, high population of unproductive cove cow and disorganization of producers. On the other hand, according to survey participants, proportion of the main problems related to milk industry are caused; by %23.6 failure of keeping the quality and hygienic standards, by %21.4 the seasonal of milk production and by %18.0 marketing conditions. In addition to these, while %81.2 of survey participants thinks that milk prices are currently too low, %46.9 of participants also believes that if Turkey manages to join European Union, there will be constructive effects on the current status of dairy industry in the Kars province.

Key Words

Milk industry, Milk producers, Veterinarian, Agricultural engineer, Kars province

GİRİŞ

Türkiye'de bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesinde bölgelerin sahip olduğu üstünlüklerin çok iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. (Aral 1997). Kars ili gerek hayvan varlığı gerekse mevcut mera ve yem bitkileri üretimi bakımından bölgede hayvancılık sektörü bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak, il iyi bir hayvancılık potansiyeline sahip olmasına rağmen, yapısal problemlerin en fazla yaşandığı bölgelerin başında gelmektedir (Aksoy ve Yavuz 2008). Bu nedenle Kars ili gibi önemli bir üretim alanına götürülecek hizmetlerin bölgenin bilimsel, teknolojik ve coğrafi şartlarına uygun olması gerekmektedir. Bu çerçevede kapsamında yapılan çalışmada, veteriner hekim ve ziraat mühendislerinin bölgedeki süt sektörünün mevcut durumuna ilişkin uzman görüşleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

MATERYAL ve METOT

Bu çalışmada, Kars ilinde süt sektörünün yaşadığı sorunları ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerileri ortaya koymak için, Kars Tarım İl Müdürlüğünde çalışan 9 veteriner hekim ve

23 ziraat mühendisi ile anket çalışması yapılmıştır. Katılımcıların her bir soru için verdikleri cevaplar bu çalışmanın temel veri kaynağını oluşturmuştur. Anket çalışmasında anketi yanıtlayan kişilerden soruların cevaplandırılmasında birden fazla alternatifin işaretlenebileceği ifade edilmiştir. En fazla tercih edilen seçenekler önem sıralamasına göre yerleştirilerek frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin yüzde ve frekans değerlerinin hesaplanmasında SPSS for Windows 10.0 (SPSS Inc., 1999) programlarından yararlanılmış ve sonuçlar tablolar halinde sunulmuştur.

BULGULAR

Anket çalışmasına Kars Tarım İl Müdürlüğü'nde çalışan toplam 32 veteriner hekim ve ziraat mühendisi katılmıştır. Ankete katılanların ortalama 5 yıldır (en fazla: 18; en düşük: 1) Kars ilinde görev yaptıkları tespit edilmiştir.

1. Veteriner Hekim ve Ziraat Mühendislerinin Bölgedeki Süt Üretimi ve Pazarlamasına İlişkin Görüşleri

Kars Tarım İl Müdürlüğünde çalışan veteriner hekim ve ziraat mühendisleri ile yapılan anket çalışmasında, katılımcılardan

bölgedeki süt sığırcılık işletmelerinin sorunlarına ilişkin görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Katılımcılara göre bölgedeki üreticilerin en önemli sorunlarının başında süt fiyatlarının düşük olması, bakım-besleme olanaklarının yetersiz olması, düşük verimli hayvan popülasyonun yoğunluğu ve üreticilerin örgütsüzlüğü gelmektedir.

Ankete katılan veteriner hekim ve ziraat mühendislerinin %81.2'si süt fiyatlarını çok düşük bulduklarını ve bu durumun bölgedeki üreticilerin aleyhine bir durum olduğunu ifade ederken, %18.8'lik kesim mandıraların alacağı sütün parasını bir dönem (7-8 ay) öncesinden üreticilere peşin ödemelerinden dolayı ilde oluşan süt fiyatlarının bölge koşullarına göre normal olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcılara göre bölgede yapılan suni tohumlama çalışmalarına rağmen yüksek verimli melez ve kültür ırkı sığır popülasyonunun az olmasının nedenleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların bölgedeki suni tohumlama çalışmalarının başarısız olmasının nedenlerine ilişkin düşünceleri

Table 1. Participants' thoughts about the reasons for the failure of artificial insemination efforts in the Kars Region

Suni Tohumlama Çalışmalarının Başarısız Olmasına İlişkin Düşünceler	n	%
Bakım besleme imkanlarının yetersiz olması	10	31.3
Üreticinin bilinçsiz olması	9	28.1
Vet. hekim uygulamalarında eksiklik ve yetersizlik	8	25.0
Üreticinin kendi ihtiyaçları için üretim yapması	5	15.6
Toplam	32	100

n: Frekans

Katılımcılara göre bölgedeki süt sığırcılık işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun geleneksel yöntemlerle üretim yapmalarından dolayı hayvan barınak ve beslemesinin (hayvanların yazın merada, kışın ise kuru ot/samanla beslenmeleri) uygun olmaması, üreticilerin kendi ihtiyaçları için üretim yapmaları nedeniyle yüksek verimli ırk istememesi, üreticinin suni tohumlama konusunda bilinç ve eğitim düzeyinin yetersiz olması, suni tohumlamaya ilgiyi azaltmaktadır. Ayrıca suni tohumlama uygulamaları sırasında yapılan veteriner hekim hataları ve kalitesiz sperma ve sıvı azot kullanımı gibi faktörlerin de, bölgede yapılan yoğun suni tohumlama çalışmalarına rağmen hayvan ıslahında istenilen başarının elde edilememesine neden olduğu ifade edilmiştir.

Ankete katılan veteriner hekim ve ziraat mühendislerine göre bölgedeki süt sığırcılık işletmelerinin bir diğer sorunu da üreticilerin bir kooperatif altında birleşmeye sıcak bakmamalarıdır. Katılımcılara göre bunun sebebi, bölgedeki mevcut kooperatiflerin yeterince etkin olmamalarıdır. Bu nedenle ankete katılanlara bölgedeki süt kooperatiflerinin neden etkin olmadıkları sorusu yöneltilmiş ve alınan yanıtlara ilişkin veriler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2'deki verilere göre bölgede kooperatiflerin üretim ve pazarlamada yeterince etkin olmamasının nedenleri arasında, kooperatif yöneticilerinin kooperatifleşme ve örgütlenme hakkında yeterince bilgi sahibi olmamaları ve üreticilerin kooperatifçilik konusunda yetersiz bilgiye sahip olmaları yer almaktadır. İl Tarım Müdürlüğü çalışanlarına göre bölgede kooperatifler sadece hayvan alımı ve kredi temini gibi desteklemelerden faydalanmak amacıyla kullanılmaktadır.

Katılımcıların %21.9'una göre kooperatifler gerek işletme sermayesinin yetersizliği gerekse de devlet destek ve teşviklerinin yetersiz olmasından kaynaklanan finansal sorunlar nedeniyle bölgede istenilen ölçüde bir etkinliğe sahip değildir.

"Kars ilindeki mandıra ve süt fabrikalarının üretim ve pazarlama ile ilgili sorunları nelerdir?" sorusuna katılımcıların

%15.6'sı (5 kişi) mandıra ve fabrikaların herhangi bir sorunu olmadığını ifade etmiştir. Diğer katılımcılara göre (27 kişi) mandıra ve fabrikaların üretim ve pazarlamaya ilişkin sorunları ve önem sıralamaları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 2. Bölgedeki kooperatiflerin etkin olmamasının nedenleri

Bölgede Kooperatiflerin Etkin Olmamasının Nedenleri	n	%
Yöneticilerin kooperatifçilik ve işletmecilik hakkında eğitim ve bilgi eksikliği	13	40.6
Üreticilerin kooperatifçilik konusunda bilgilerinin yetersiz olması	12	37.5
Kooperatiflerde yaşanan finansman yetersizliği	7	21.9
Toplam	32	100

Tablo 3. Bölgedeki süt sanayinin üretim ve pazarlamaya ilişkin sorunları ve önem sıralaması

Table 3. Production and marketing problems of Dairy Industry in the region and the importance rankings

Bölgedeki Süt Sanayinin Sorunları	n	%	Önem Sıralaması
Kaliteli ve hijyenik üretim yapılmaması	21	23.6	1
Mevsimsel üretim	19	21.4	2
Markalaşmaya gidilmemesi	18	20.2	3
Pazar sıkıntısı	16	18.0	4
Teşviklerin yetersiz olması	9	10.1	5
Ulaşım maliyetlerinin yüksek olması	6	6.7	6

Tablo 3 incelendiğinde, süt sanayinin üretim ve pazarlamaya yönelik sorunlarının başında; kaliteli ve hijyenik üretimin yapılmaması, mevsimsel süt üretiminden dolayı hammadde temininde yaşanan sıkıntılar ve Kars kaşarının yeterince markalaşmamasının yer aldığı görülmektedir.

Katılımcılara göre ayrıca, süt sanayine verilen teşvik ve desteklerin yetersiz olması, süt toplama merkezlerinin olmaması ve süt sığırcılık işletmelerinin kuruluş yerlerinin dağınık ve uzak olması nedeniyle kapıdan alınan sütün, ulaşım maliyetlerini artırması, süt sanayinin sorunları içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

2. Veteriner Hekim ve Ziraat Mühendislerinin Bölgedeki Süt Üretimini Artırmaya Yönelik Çözüm Önerileri

Kars yöresi süt üretimi açısından önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen dinamiklerini harekete geçirememiştir. Ankete katılan veteriner hekim ve ziraat mühendislerinin, bölgedeki süt üretimi ve kalitesini artırabilmek için yapılması gerekenlere ilişkin önerileri ve önem sıralaması Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4'te ankete katılan veteriner hekim ve ziraat mühendislerinin, bölgedeki kaliteli süt üretimini artırmak için öncelikle ırk ıslahı ile verimli hayvanların elde edilmesinin, sütte kalite-fiyat ilişkisi kurularak fiyatların belirlenmesinin ve süt kooperatiflerinin kurularak etkin hale getirilmesinin gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir.

Ankete katılanlarla yapılan görüşmelerde, süt üretimindeki mevsimsel dalgalanmalara değinilmiş ve bölgedeki süt sektörünün gelişiminde önemli bir handikap olan bu durumun önüne geçilebilmesi ve süt üretiminin bütün yıla yayılabilmesi için neyer yapılabileceği sorulmuş; elde edilen sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların %34.4'ünün süt üretimini bütün yıla yaymanın bölgenin coğrafi ve iklim

koşullarından dolayı çok zor olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Geriye kalan katılımcılara göre bölgede süt üretimini bütün yıla yaymak için özellikle kışın süt fiyatlarının diğer mevsimlere göre artırılarak süt üretiminin cazip hale getirilmesi, bakım ve besleme koşullarının iyileştirilmesi sağlanmalıdır. Özellikle kış aylarında kuru ot/samanla beslenen hayvanların süt veriminin düştüğünü ve hastalıklara karşı daha duyarlı hale geldiklerini ifade eden katılımcılar, bölgede silaj yapımı ve yem bitkileri ekiminin teşvik edilmesinin gerek süt üretiminin artırılmasında gerekse süt üretiminin bütün yıla yayılmasında önemli bir faktör olacağını ifade etmişlerdir.

Tablo 4. Katılımcıların bölgedeki süt üretimini artırmaya ilişkin önerileri ve önem sıralaması

Table 4. Participants' suggestions for increasing milk production in the region and the importance rankings

Süt Üretimini Artırmaya İlişkin Öneriler	n	%	Önem Sıralaması
İrk İslahı ve verimli hayvan ırklarının kullanılması	24	23.1	1
Sütte kalite-fiyat ilişkisine göre süt fiyatlarının belirlenmesi ve taban fiyat uygulaması	20	19.2	2
Süt üretim ve pazarlama kooperatiflerinin kurulması	18	17.3	3
Üreticinin süt üretimi konusunda bilgilendirilmesi	17	16.4	4
Bölgesel teşvik ve desteklemelerin artması	15	14.4	5
Avans sisteminin kaldırılması	10	9.6	6

Tablo 5. Katılımcıların süt üretiminin bütün yıla yayılmasına ilişkin önerileri

Table 5. Participants' suggestions regarding the spread of milk production in all year round

Süt Üretimini Bütün Yıla Yaymaya İlişkin Öneriler	n	%
Coğrafi ve iklim koşullarından dolayı zor	11	34.4
Kışın süt fiyatlarının artması	7	21.9
Bakım ve besleme koşullarının iyileştirilmesi	5	15.6
Silaj ve yem bitkileri ekiminin teşvik edilmesi	4	12.5
Süt üretim ve pazarlama kooperatiflerinin kurulması	3	9.4
Üreticinin pazar için üretim yapmasının sağlanması	2	6.2
Toplam	32	100

Katılımcılara göre süt üretimini bütün bir yıla yaymak için ayrıca süt üretim ve pazarlama kooperatiflerinin kurulması ve bu kooperatiflerin özellikle ürün işleme ve pazarlamasında etkin olmasının sağlanması ve üreticinin pazar için üretim yapmasını sağlayıcı tedbirlerin (fiyat mekanizmasının oluşturulması, bölgesel destek ve teşviklerin artırılması) alınması gerekmektedir.

Anket kapsamında veteriner hekim ve ziraat mühendislerine yöneltilen "Mandıraların avans sistemi ile çalışmalarının ildeki süt sektörü üzerine ne gibi etkileri var?" sorusuna, katılımcıların %18.8'i (6 kişi) süt parasının üreticinin ihtiyaç duyduğu zaman verilmesinin gerek üretici gerekse sanayici için olumlu olduğunu, %81.2'si ise bu durumun gerek üreticinin gerekse mandıracının kendini yenilemesinde ve geliştirmesinde olumsuz etkileri olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcılarla yapılan anket çalışmasında, bölgede süt üretimini artırmak için avans sistemi yerine Kars ilinde süt sanayinin gelişiminde etkili olabilecek nasıl bir modelin oluşturulması gerektiği sorulmuştur. Ankete katılanlara göre avans sisteminin yerine getirilebilecek modellerin başında %36.4 ile süt üretim ve pazarlama kooperatiflerinin kurulması, %32.7 ile sütün peşin olarak satın alınması gelmektedir. Bunları sırasıyla %18.2 ile entegre süt tesislerinin açılması ve %12.7 ile süt toplama merkezlerinin kurulması izlemektedir.

Ankete katılan veteriner hekim ve ziraat mühendislerinin, "Kars Kaşarı"nın Türkiye genelinde ve yurt dışında yeterli pazar payına ulaşmasına ilişkin önerileri Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Kars kaşarının Türkiye genelinde ve yurt dışında yeterli pazar payına ulaşması için alınması gereken önlemler

Table 6. Necessary steps that has to be taken in order to achieve the sufficient market share in domestic and international market of Cashar Cheese of Kars

Kars kaşarının yeterli pazar payına ulaşmasında alınması gereken önlemler	n	%
Kars kaşarı ile ilgili reklam ve tanıtım çalışmaları	18	31.0
Kaliteli ve hijyenik üretimin yapılması	15	25.9
Üretimde standardizasyonun sağlanması	10	17.2
Markalaşmaya gidilmesi	8	13.8
Üreticinin kaliteli süt üretmesinin sağlanması	7	12.1

Tablo incelendiğinde Kars Kaşarı'nın Türkiye genelinde ve yurt dışında yeterli pazar payına ulaşması için özellikle tanıtım ve reklam çalışmalarının artırılmasının, kaşar üretiminde kaliteli ve hijyenik üretime dikkat edilmesinin gerekliliğinin altını çizen katılımcılara göre üretilen kaşar peynirinde bir örnekliklik sağlanarak standardizasyonun sağlanması ve Kars kaşarında markalaşmaya gidilmesi gerekmektedir.

Ayrıca katılımcılarla yapılan görüşmelerde, bölgede kendi ürettiği sütü değerlendirmek isteyen bir çok üreticinin kalite ve hijyen kurallarını dikkate almadan ürettikleri kaşarın "Kars Kaşarı"nın imajını bozduğunu bu nedenle bölgedeki merdiven altı üretimlerin önüne geçilmesi amacıyla mandıracılar birliğinin kurulması ve Tarım İl Müdürlüğü'nün denetim ve yaptırım gücünün artırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

3. Veteriner Hekim ve Ziraat Mühendislerinin Türkiye'nin Avrupa Birliği Sürecine İlişkin Görüşleri

Katılımcılara "Kars Tarım İl Müdürlüğü'nün Avrupa Birliği süt hijyenine uyum ile ilgili (somatik hücre sayısı, toplam bakteri sayısı, antibiyotik kalıntı düzeyleri konusunda uygulamaları) çalışmaları var mı?" sorusu yöneltildiğinde, %40.6'sı bu konuyla ilgili bilgisinin olmadığını, %31.3'ü bu konuyla ilgili bölgede herhangi bir çalışma yapılmadığını ifade etmişlerdir. Süt hijyeni ile ilgili çalışmaların yapıldığını ifade eden %28.1'lik kesim ise yapılan çalışmaları; üretici ve mandıralara bilgilendirici seminerlerin verilmesi ve Süt-1 kalıntı izleme programı kapsamında sütte kalıntı ve pestisid takibi için işletmelerden (üretim izni almış) numune alınıp laboratuvarlarda analiz edilmesi olarak sıralamışlardır.

Avrupa Birliği süt hijyenine uyum ile ilgili çalışmalar hakkında bilgi sahibi olan toplam 19 katılımcının %78.9'u bu konuyla ilgili Kars Tarım İl Müdürlüğü'nün yaptığı çalışmaları yetersiz bulduklarını, %89.5'i ise yapılan denetimler sonucunda yaptırım güçlerinin yetersiz olduğunu vurgulamışlardır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde Kars'taki süt sanayinin bundan nasıl etkileneceğine ilişkin ankete katılan veteriner hekim ve ziraat mühendislerinin %46.9'u Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi durumunda Avrupa Birliği standartlarına uyulmasının bölgedeki süt sanayinin

olumlu yönde etkileyeceğini, %37.5'i Avrupa Birliği standartlarına uymayan işletmelerin kapanacak olmasından dolayı sektörün olumsuz yönde etkileneceğini ve %15.6'sı ise bölgedeki süt sanayinin üretim koşullarını etkilemeyeceğini ifade etmişlerdir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Anket sonuçlarına göre, Kars Tarım İl Müdürlüğünde çalışan toplam 32 veteriner hekim ve ziraat mühendisinin ortalama 5 yıl ilde hizmet ettikleri belirlenmiş olup, bu sürenin bölgedeki süt sektörü hakkında belli bir bilgi birikimine sahip olmalarında yeterli olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların %81.2'si süt fiyatlarını çok düşük bulduklarını ve bunun bölgedeki üreticilerin aleyhine mandıraclarını ise lehine bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Bölgede süt üretimi yapan işletmelerin, çoğunlukla geleneksel yapıdaki aile işletmeleri şeklinde olması ve hayvanların süt verimlerinin düşük olması, bu işletmelerin üretim maliyetlerini artırdığı gibi, süt fiyatının oluşmasında da pazarlık güçlerini azaltmaktadır. Bu nedenle bölgedeki süt sektörünün gelişmesine yardımcı olmak ve süt üreticilerinin daha fazla gelir elde etmelerini sağlamak için üreticilerin bir araya gelerek kooperatifleşmeleri gerekmektedir. Ancak veteriner hekimlerle yapılan anket çalışması sonucunda bölgede kooperatifçiliğin tam olarak gelişmediği, mevcut kooperatiflerin ise yeterince etkin olmadıkları tespit edilmiştir. Kooperatiflerin yeterli ekonomik güce sahip olmamaları, hatta finansman sorunu çekmeleri, amaca uygun çalışmalarına ve bu alanda beklenen başarıyı yakalamalarına engel olmaktadır. Bu nedenle üretici menfaatlerini yeterince gözetmeyen, yeterli ekonomik gücü ve yaptırımı olmayan bu kooperatiflere bölge insanı tarafından sıcak bakılmadığı Müftüoğlu ve Yıldırım (2002) tarafından yapılan bir araştırma ile paralellik göstermektedir.

Ankete katılan veteriner hekim ve ziraat mühendislerine göre kooperatiflerin, kooperatifçilik hakkında yeterli bilgisi ve eğitimi olmayan kişilerce yönetilmesi ve üreticilerin kooperatifleri yalnızca kredi ve teşviklerden faydalanmak için kullanması, bölgedeki kooperatiflerin etkinliğini azaltan en önemli faktörlerdir. Bu konuya ilişkin olarak daha önce yapılmış olan çalışmalarda da (Günlü 1997; Türkyılmaz 1999) benzer tespitlere rastlanılmış olup, Omotesho (1994) yaptığı çalışmada, kooperatifler vasıtasıyla girdilerin üreticilere uygun fiyatla ulaştırılması, kooperatiflere bankalar vasıtasıyla mevcut kredilerin seferdilerin edilmesi ve kooperatif eğitiminin teşvik edilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılara göre süt sığırcılık işletmelerinin önemli sorunlarından biri de bölgedeki süt ineklerinin veriminin düşük olmasıdır. Bu durumun temelinde yatan suni tohumlama çalışmalarından beklenen başarının elde edilememesi sorununu katılımcıların, hayvanların bakım-besleme koşullarının iyileştirilmesi konusunda üretme sahipleri tarafından yeterince çaba gösterilmemesi, veteriner hekimlerin suni tohumlama konusundaki hatalı uygulamaları ve üreticilerin suni tohumlama konusunda yeterli bilgisinin olmaması ile ilişkilendirmeleri, Öztürkler (2010) tarafından yapılan çalışma ile paralellik göstermektedir.

Müftüoğlu ve Yıldırım (2002), yukarıda yer verilen tespitlere ek olarak, bölgede gerçekleştirilen suni tohumlama çalışmalarından beklenen başarının sağlanamamasını, hayvanların ortalama 6 ay yayla ve meralarda sürü halinde bulunmalarından dolayı östrus tespitinin tam olarak yapılamaması, köylerin suni tohumlama hizmeti veren birimlere uzak olması ve personel yetersizliği nedeniyle hizmetlerin üreticiye zamanında ulaştırılmaması ile ilişkilendirmişlerdir.

Bu tespitler doğrultusunda suni tohumlamanın öneminin üreticiler tarafından tam olarak anlaşılamadığı söylenebilir. Bu nedenle bölgede süt hayvancılığının ve buna bağlı olarak süt sanayinin gelişiminin sağlanabilmesi için suni

tohumlamanın teşvik ve desteklemelerle üretici için cazip hale getirilmesi, bölgede düzenli olarak eğitici seminerlerin verilmesi, suni tohumlama çalışmalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kars ilinde çalışan veteriner hekim ve ziraat mühendislerinin kaliteli süt üretimini artırmaya ve bütün yıla yaymaya ilişkin çözüm önerilerinde süt üreticilerinin süt üretimi ve pazarlaması konusunda eğitilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca, katılımcıların %34.4 gibi önemli bir kesiminin, süt üretiminin bütün yıla yaymanın bölgedeki coğrafi ve iklim koşullarının zorluğundan dolayı mümkün görülmediğini ifade etmeleri de dikkat çekici bir durum olarak değerlendirilmiştir. Bu durum İl Tarım Müdürlüğü teşkilatının bu konularda idari alt yapı yetersizliğinin bulunduğu şeklinde yorumları gündeme getirmektedir.

Katılımcılara göre bölgede kaliteli süt üretimini artırarak bunu bütün yıla yaymak için alınması gereken önlemler; sütte kalite fiyat ilişkisi kurularak fiyatların artırılması, ırk ıslahının yapılması, bakım-besleme koşullarının iyileştirilmesi, süt üretim ve pazarlama kooperatiflerinin kurulması, üreticilerin çeşitli eğitim seminerleri ve kurslarla bilgilendirilmesi, bölgesel teşvik ve desteklemelerin artırılması şeklinde sıralanabilir. Tespit edilen bu çözüm önerileri Akman (2007) tarafından yapılan bir araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Katılımcılara göre bölgedeki süt sektörünün gelişmesinde önemli engellerden biri de "Avans Sistemi"dir. Nitekim katılımcılara göre avans sistemi özellikle süt fiyatlarının bölgede çok düşük olmasına neden olarak üreticinin yatırım yapmasını ve kaliteli süt üretmesini engellemekte; süt bedellerinin üreticiye bir dönem (7-8 ay) öncesinden verilmesini gerektirdiği için mandıraların da gerek yatırım gerekse kaliteli üretim yapmalarının ve markalaşmalarının önüne geçmektedir.

Araştırmada veteriner hekim ve ziraat mühendisleri, avans sistemi yerine getirilebilecek modele ilişkin olarak etkin ve yetkili süt üretim ve pazarlama kooperatiflerinin kurulması ve entegre süt tesislerinin açılması yönünde önerilerde bulunmuşlardır. Sakarya (2005) yaptığı çalışmada, Türkiye'nin Avrupa Birliğinde olduğu gibi konu ve ürün bazında üretimin alt sektörlerini dikkate alan ihtisas kooperatiflerine gidilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcılara göre bölgedeki süt sanayinin üretim ve pazarlamaya ilişkin sorunlarının başında kaliteli ve hijyenik üretim yapılmaması, hammadde yetersizliği ve ulaşım maliyetlerinin yüksek olması yer almaktadır. Ancak bu sorunların süt üreticileriyle beraber hareket edilebilirse çözülebileceği düşünülmektedir. Hekimoğlu ve Altındağ (2006) yaptıkları çalışmada, örgütlenmesini tamamlamamış dağınık yapıdaki küçük ölçekli süt sığırcılık işletmelerinin, gerek ulaşım olanaklarından dolayı süt toplama maliyetlerini artırdığını gerekse de sürekli ve kaliteli hammadde temini konusunda yeterli güvence vermediklerini ifade etmiştir. Bu nedenle gerek süt sığırcılık işletmelerinin gerekse süt sanayi işletmelerinin örgütlü bir yapıda olmasının bu sorunların çözümüne önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada, bölgedeki süt sanayi işletmelerinde yaşanan finansman sıkıntısı ile kullanılabileceği teşvik ve desteklemelerin yetersiz olması nedeniyle mandıraların üretim teknolojilerini yenileme ve markalaşmaya gitme konularında sorun yaşadıkları, bu durumun da süt mamulleri piyasasındaki pazar paylarının giderek daralmasına neden olduğu belirlenmiştir. Bu tespit Çelik (2001) tarafından yapılan araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Katılımcılar, Kars kaşarının pazar sıkıntısının her geçen yıl arttığını bildirerek; bu durumun önüne geçilmesi ve Kars kaşarının yurt içi ve yurt dışında yeterli pazar payına ulaşabilmesi için reklam ve tanıtım çalışmalarının artırılması, kaliteli ve hijyenik süt ve süt ürünleri üretiminin sağlanması ile üretimde standardizasyonun sağlanması gerektiğini ifade

etmişlerdir. Ayrıca yapılan görüşmelerde, mandıraların bir birlik altında örgütlenmelerinin ve ilkel bazda faaliyette bulunan mandıraların denetim altına alınmasının ya da kapatılmasının bölgedeki "Kars Kaşarı" imajının düzeltilmesinde etkili olabileceği ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamında Kars Tarım İl Müdürlüğünde Avrupa Birliği'ne uyum konusunda yapılan çalışmalar sorgulanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda yapılan çalışmaların ve denetimlerin yetersiz olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışma sonucuna paralel olarak Alpaslan (2008), kamuda çalışan veteriner hekimlerle yaptığı anket çalışmasında, katılımcıların %87.5'inin yapılan denetim ve kontrolleri yetersiz bulduklarını tespit etmiş ve bu durumun yeterli araç, ekipman ve personelin olmaması, bürokratik işlemlerin fazlalığı ile yetki ve yaptırım gücündeki yetersizlikten kaynaklandığını ifade etmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği ile birlikte süt sektörü bazı avantaj ve dezavantajlar ile karşılaşacaktır. Araştırma bulgularına göre katılımcıların %46.9'u olumlu yönde etkileneceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Güler (2007) sektör uzmanları ile yapmış olduğu anket çalışmasında sanayici açısından süt sektörünü %77.7 oranında olumlu etkileyeceği ifade etmişlerdir. Bu iki çalışma arasındaki farklılığın nedeni, Kars bölgesindeki mandıraların üretim şartlarının ve modernizasyon çalışmalarının yurt içindeki birçok bölgeye göre yetersiz olmasından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Türkiye, hayvancılık sektörü açısından işletme yapı ve ölçekleri, üretim teknolojisi ile verimlilik düzeyleri açısından önemli farklılıklar göstermekte; bu durum ise sektörün entegrasyonunu güçleştirmektedir (Sakarya ve Uysal 2002). Sonuç olarak Avrupa Birliği üyeliği hedefine ilerlemekte olan Türkiye, rekabet şansının bugün için zor olduğu hayvancılık sektöründe; uluslararası şartlara uygun olarak rekabete açık, sürdürülebilir bir üretim düzeyine geçmede yardımcı olacak geleneksel gıdaların yasal düzenlemelerle koruma altına alınması, bu ürünlerin gıda güvenliğine uygun şartlarda üretiminin ve pazarlamasının gerçekleştirilecek olan yapılanmayı süratle hayata geçirmelidir. Bunun içinde öncelikli olarak yetiştirmeden ıslaha, üretimden tüketime kadar olan tüm sürecin kamuda bir bütünlük içinde ele alınması ve sektör uzmanlarının görüş ve önerilerinin dikkate alınması gerekli görülmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmayı BAP 2005 K 120140 / 6-7 nolu proje ile Bilim İnsanı Yetiştirme Projesi kapsamında destekleyen Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığına teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Akman N (2007).** Cumhuriyetimizin 100. yılında Türkiye'nin hayvansal üretimi. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği Yayınları, No:4, Ankara.
- Aksoy A, Yavuz F (2008).** Hayvancılık işletmelerinin Avrupa Birliğine uyumu ve rekabet edebilirliği; Doğu Anadolu örneği. *Tar Eko Derg*, 14 (1), 37-45.
- Alpaslan N (2008).** Türkiye'de AB'ne üyelik sürecinde kamu veteriner hizmetlerinde yeniden yapılanmanın etkinliği üzerine bir araştırma. *Doktora tezi*. Ankara Üniv Sağ Bil Enst, Ankara.
- Aral S (1997).** Hayvancılık işletme ekonomisi ders notları. Ankara, 1997.
- Çelik M (2001).** Batı Akdeniz Bölgesinde süt ve süt ürünleri sektörünün stratejik durum analizi ve gelişme olanakları. *Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniv Sos Bil Enst, Antalya.
- Güler H (2007).** Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) katılma sürecinde süt sektöründe Ortak Tarım Politikasına (OTP) uyum öncesi ve sonrası alınması gereken önlemler. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*. 138-147.
- Günlü A (1997).** Konya ili süt sığırcılık işletmelerinde karlılık ve verimlilik analizleri ile işletmelerin üretim ve pazarlama sorunları. *Doktora tezi*. Ankara Üniv Sağ Bil Enst, Ankara.
- Hekimoğlu B, Altındeğer M (2006).** Türkiye'de ve Samsun ilinde; Süt hayvancılığı ve süt sektöründeki mevcut durum, sorunlar ve öneriler. Samsun Tarım İl Müdürlüğü, Samsun.
- Müftüoğlu İ, Yıldırım Ö (2002).** Ardahan tarım master planı. Ardahan.
- Omotesho OA (1994).** Co-operatives as a vehicle for mobilising resource poor farmers in Nigeria. *Journal of Rural Development*, 26 (2), 15-20.
- Öztürkler Y (2010).** Kars Ardahan İğdir bölgesindeki suni tohumlama uygulamalarına bir bakış, www.yavuzozturkler.net/mak1.doc *Erişim Tarihi*: 21.10.2010.
- Sakarya E, Uysal G (2002).** Avrupa Birliğine entegrasyon sürecinde Türkiye hayvancılığı sorunları ve çözüm önerileri (I). *Türk Vet Bir Derg*, 2, 1-2.
- Sakarya E (2005).** Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde hayvancılıkta kamu hizmetlerinin yeniden yapılandırılması. *Vet Hek Der Derg*, 76 (3-4), 10-13.
- SPSS (1999).** SPSS for Windows Release 10.0, SPSS Inc. Chicago.
- Türkyılmaz K (1999).** Aydın ili süt sığırcılık işletmelerinde kaynak kullanımında etkinlik derecesi ile örgütlenme ve pazarlama sorunları. *Doktora tezi*. Ankara Üniv Sağ Bil Enst, Ankara.